

RÉNYI András
Bródy János
dalköltészete

Különös könyvet tart kezében az olvasó: egészen olyan, mintha verseskötet lenne. Rövid sorok, rímek, strófák, ritmusok: versenként új oldalon mint megannyi önálló mű, legfeljebb ciklusokba rendezve. Költészet ez a javából, de sajátos fajta: dalköltészet. Daloké, amelyeken generációk nevelődtek, amelyeket milliók fújtak kívülről, amelyek nem törlődhetnek a mélyemlékezetből. Különös könyv, mert olyan szöveget hoz, amelyek szinte maguktól tapadtak meg az emlékezetben, amelyek évtizedek múltán is elevenek.

Szokatlan dolog ezzel a fülünkben-szívünkben élő közös nemzedéki tudással egy ilyen vastag, gyűjteményes szerzői kötetben szembesülnünk. Egyrészt kicsit arra hajaz, mint amikor nagy drámaírók műveit forgatjuk kinyomtatva: jeleneteket, monológokat, színpadi utasításokat olvasunk, mégis színházat kell látnunk a szöveg helyén. Bródy összegyűjtött szövegei is számítnak az olvasó tevékeny kiegészítésére: hisz minden vershez dallam tartozik, zenekari hangzás, hangszerelés, hangszín, prozódia és így tovább – bárhol ütjük is fel a könyvet, halljuk is, amit olvasunk. Tulajdonképpen leírva a versek akár nélkülözhetnének minden központozást. Hisz nem (fel)olvasásra születtek: érdemben nincs szükségük kettőspontok, zárójelre, kérdő- és idézőjelekre értelemterelő mankóira.

Ebben a könyvben nincsenek kották, nincs CD-melléklet, a szövegeknek önerőből kell helytállniuk. S ha a sorok dallam-

foslányokat idéznek is önkéntelenül, itt mégis inkább egymással olvasódnak össze. Egy alanyi költő, Bródy János jegyzi őket, névvel, ismerhető arccal, személyes történettel. Hisz tudjuk jól, hogy ki ő, és milyen szerepet játszott az Illés zenekar tagjaként a hatvanas évek „ifjúsági kultúrájában”, tudjuk, hogy ő csinált forradalmat azzal, hogy magyar nyelvű verseket írt egy olyan, a szabad világ levegőjét árasztó újféle zenére, amelyen addig mindenki csak angolul szólalt meg. Emlékszünk, miként váltak tömör sorai nemzedéki hívószavakká: híre ment indexre tett daloknak, betiltott lemezeknek, tudtunk az egyéves szilenciumról is, amelyet egy kicsit szabadszájú londoni interjú miatt kaptak büntetésül. Hallottuk ironikus színpadi ki- vagy beszólásait, amelyek olykor rendőrségi vegzálásához vezettek. Az Illés együttes, Bródy és az előadóként hozzájuk társuló Koncz Zsuzsa az évtizedfordulóra az autonómiára törekvő és a határokat feszegető szókimondás jelképes hőseivé váltak. „*Azt hiszed, hogy nyílik még a sárga rózsza, azt hiszed, hogy hallgatunk a hazug szóra?*” - nem volt ez nyílt rendszerkritika, nem volt harcos politikai kiállítás, de ellenállás volt, szelíd és mégis nagy hatású. Politikai súlyát az adta, hogy mégiscsak a népszerű népdalok dimenziójában, a legnagyobb nyilvánosság előtt zajlott. Ez lett a tétje a jelképekkel, szavakkal való költői játéknak, a sanzonbizottság cenzúrájával való folytonos taktikus dacolásnak. Bródy János tömör mondatai, vagy ahogy a

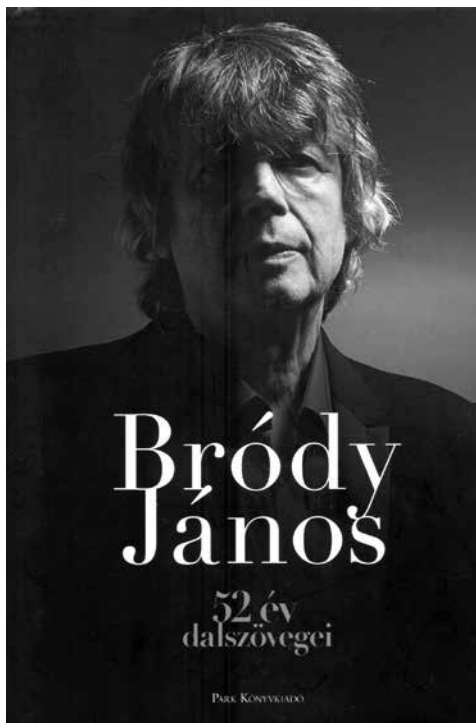
szabadság-huzatos hatvanas években neveztek, *protest song*jai mindinkább a felnövekvő új generáció öntudatosodásának és önbecsülésének hívószavaivá váltak.

Azt hiszem, innen érdemes megközelítenünk ezt a mára impozáns méretűvé nőtt költői életművet. Bár természete szerint a városi népdal nem szerzői mű – sikerében, akárcsak a népdalban, kevésbé számít, hogy kié a dallam vagy ki költött hozzá rigmusokat –, nálunk a hatvanas évek végére mégis legendássá lett a „Szörényi–Bródy” szerzői névösszetétel. Mára kiveszett a szerzők dalonkénti megnevezésének szokása, a számok immár csak az előadó nevének futnak – akkor mégis volt jelentősége, hogy tudtuk, ki mer ilyesmiket írni, kinek a szövegére lesz érdemes a jövőben is odafigyelni. Bródy János kortárs költőként már azelőtt markáns nevet szerzett magának, hogy egy szál gitárral a nyakában önálló dalnokként is színre lépett volna – hidat verve ezzel az újonnan támadt popkultúra és a magyar költészet legnevesebb progresszív hagyományai, Petőfi, Ady és mindenekelőtt József Attila között.

Bródy mindenestre egész életművét erre a protestáló-megmondó-helyzetértékelő szerepre építette fel: ha vannak alkotói korszakai, azok leginkább aszerint tagolódnak, hogy mikor milyen tétje/esélye maradt a kimondásnak, a beszólásnak és kibeszélésnek. Erre épült az Illés-korszak lezártával tudatosan és rendszerszerűen kifejlesztett *jelbeszéd* poétikája: nemcsak a jellemzően egyszerű, a virágénekekből ismert kódolás technikája, de a jelek meg- és félreértésének folyamatos reflexiója is.

Jelbeszéd az életünk – abban az értelemben is igaz ez, hogy nyelvjátékait Bródy János valóban világa egészére kiterjesztette. Mert József Attilához vagy Bob Dylanhez hasonlóan összetéveszthetetlenül saját világot teremtett. Álközhelyek és jelképek, kódolt üzenetek és álcázott beszólások, nemzedéki hívószók és csöndes-fájdalmas magántöprengések hihetetlenül sűrű – miliónyi keresztutalással, vendégszövegekkel,

célzásokkal összeszőtt – szövege tárul fel az olvasó előtt, ha belemerül az olvasásba. Bródy univerzumában mindig is jól megfér a szerelmi líra a szarkasztikus groteszkkal, az álnaiv tinglitangli a balladai homállyal, köznapi embersorsok szívszorító fájdalma szürreális-hidegleglős látomásokkal, a negatív utópiák allegorikus csőrömpölése régi közös éneklések elégikus-nosztalgikus hangjaival. Volt szabad vegyértéke a gügyögés nélküli gyerekirodalom felé, és a Halász Juditnak írott többlemeznyi anyaggal is marandót alkotott. Többnyire három-négy strófa kis rigmusaiban szinte mindenről beszél, és jószérével mindenféle intonációban is – a hosszú évtizedek során végül is olyan koherenciát teremtett a maga szöveg- és hangzásvilágában, amelyben valahogy minden elmondódott és a helyére is került. Dezillúzió és rezignáció, óvatos helyzetfelmérés és okos önvédelem, de közben az emlékezet ébrentartása és a belső szabadság őrzése jobb napokra.

Sok évvel 89 után, a Kádár-rendszer szinte hangtalan összezsugorlása felől, immár a szólás teljes szabadságának birodalmából visszatekintve van valami valószerűtlen abban a körmönfont és intelligens körültekintésben, amire a monumentális életmű épült, no meg az otthonosságban, amelyet ez az áttételes-áthallásos nyelvjátékban való berendezkedés előállított. A huszonöt év során persze, amíg Bródy dalai egyre sűrűbb szöttest szövegette, nem látszott esély arra, hogy valaha is okafogyottá váljék a jelbeszéd – és nyilvánvaló, hogy szelíd-játékos alkatához is remekül illett az a fanyar-kritikus és önkritikus értelmiségi szerep, amelyet – önmagát a közönségével hamiskásan összekacsintó poszttárnak maszkírozva – végig betöltött.

Néhány évig úgy tűnt, hogy a szabadság annyira vágyott friss levegője egy csapásra és paradox módon légiűres teret teremt ennek a közéleti költészetnek, amely a levegőtlen-ség túlélésére rendezkedett be. De Bródy költőként 89 után is ott folytatta, ahol abba se hagyta – pedig ezt a beszédmódot akkor már semmilyen külső presszió nem indokolta. Ugyanúgy írta a hasonló dalokat egymás után, más zeneszerzőknek, más előadóknak is, de többnyire magának – így ápolva az értékvilágot, ami költői univerzumának kohézióját garantálta. Konzekvens maradt abban is, amiből kimaradt. A kibontakozott szabadság körülményei között épp a múltjához és egykori szerepéhez való hűsége, a személyes szuverenitás és a szabadság értékeihez való ragaszkodása tette kivételessé a régiek között: Bródy János tényleg maradt, aki volt.

Az utolsó néhány év dalai – miközben hangütése, intonációja, szimbólumhasználatja továbbra is a régi, és egy pillanatra sem esik ki saját jól ismert stílusából – megint nagyon elevenen szólnak a mához.

Mert hát, hogy kedvenc fordulatával éljek, időközben megint fordult egyet a világ: mintha a régi kerékvágásba zökkentünk volna vissza, mintha újra ugyanarról lenne szó. Bródynak, mint mindig, ezúttal is támadt egy tömör formulája, amely megvilágítja a

dolgot. Az új szlogen szerint „Ezek ugyan-azok”. Nemcsak a magukat csálhatatlannak vélők, az erősek, nemcsak a köpönyegforgatók és alkalmazkodók, a lelkes ostobák és a megalkuvók ugyanazok – de a dalok is, amelyek megéneklék őket. „Egy déjã vu villan föl bennem hirtelen, hogy hallottam már én ilyen mesét. Egy déjã vu, s a Mátrix újra működik, s hiába már a jelbeszéd” – szól újra a régi hang. És fonnyadt öregasszonyként felbukkan ugyanaz a Csillag Hajnalka, ki a város szélén született, s ugyanabban a házban nyitja most magára a gázt, ahol a vasút elköszön; itt van valahol ugyanaz a lány, ki akkor inkább világgá ment volna, csak hogy a királyé ne legyen: de hiába mentette ki fogságából az ifjú győző, mára ő zsarnokoskodik ugyanúgy fölötte. És bár frissen remixelve, de ma ugyanúgy, mint 1980-ban, „tart a maszkabál: házmeszterlegény a választott király”. És a „Hungarian Blues” is ugyanaz, a régi „Hej, tedd rá” fajtájából való: „Lesz még egyszer szép a világ, lesz még magyar köztársaság, álljunk fel hát érte!” Igen, ezek a versek is ugyanazok, és Bródy is ugyanaz: „Magyarok közt európai.”

Érdemes hát forgatni, böngészni, tanulmányozni ezt a kötetet, összeolvasni a régít az újjal, az okosat a fölindulttal, a szépet a karcossal. Sajátos, magasrendű poézis ez: egyszerre személyes líra, népköltészet és magyar irodalom. Dob meg basszus nélkül, a koncertek hangulata nélkül is az.

Szoktassuk szívünket a csendhez: nem oly nehéz.

(Bródy János: *52 év dalszövegei. Park Könyvkiadó, Budapest, 2017. 636 o. ISBN 978-963-355-371-8. A kötetre az első közzétételével hívjuk fel olvasóink figyelmét.*)